

βαίνει ὁπωσδήποτε αὐθαίρετος. Οὔτε πάλιν συνιστᾶται ἡ τάσις πρὸς συνθετικὴν θεώρησιν, ἐντὸς φιλοσοφικοῦ πλαισίου, τῶν διαφόρων ἐπιστημῶν ἢ ἐπιστημονικῶν ἐπιτεύξεων, διότι αὗται ἀναφέρονται εἰς συγκεκριμένον τμῆμα τῆς πραγματικότητος, ἐπετεύχθησαν δὲ χάρις εἰς μεθόδους ἐπὶ τούτῳ ἐπινοηθείσας ἐκάστοτε, συνεπῶς δὲν προσφέρουν εἰς ἐπίπεδον ἱκανοποιητικὸν οἴανδήποτε ἐνότητα πρὸς ἀλλήλας, οὔτε δέ, κατ' ἀνάγκην, δύνανται νὰ βοηθήσουν εἰς τὴν ἐνιαίαν ἀξιολόγησιν τοῦ πραγματικοῦ. Ἐνῶ λοιπὸν δέχεται τὸ αἶτημα τῆς καταλλήλου ἐπιστημονικῆς μεθόδου, ὁ Bergson ἀπορρίπτει πᾶσαν ἐπιστημονικὴν θεώρησιν τοῦ ἀντικειμένου τῆς Μεταφυσικῆς τῆς ὁποίας οὔτε αὐτὸς ὁ Πλάτων ἀπεποιεῖτο τὴν συνδρομήν, αὐθαίρετον, βεβαίως. « Μόλις ἀποκλίνωμεν πρὸς τὴν ἀνάδειξιν τῆς μεταφυσικῆς ὡς συστηματοποιήσεως τῆς ἐπιστήμης, ὀλισθαίνομεν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους »¹, κινδυνεύοντες νὰ ἐμπλακῶμεν εἰς τὸν ἴδιον αὐτῶν τρόπον θεωρήσεως τῆς πραγματικότητος, καὶ ν' ἀπολέσωμεν τὴν ὀρθὴν ἐκτίμησιν τῆς τε ἐπιστημονικῆς καὶ τῆς μεταφυσικῆς τοιαύτης.

Ἐν συμπεράσματι, ἡ ἐνοποίησης τῆς πραγματικότητος παρὰ Πλάτωνι, ὡς καὶ παρ' Ἀριστοτέλει, συντελεῖται ἐπὶ ἐπιπέδου ἐννοιῶν², κατόπιν ἐννοιακῆς αὐθαιρέτου διαιρέσεώς της, καὶ συνεπῶς καθίσταται ἄκνυρος. Ἀντιθέτως, κατὰ τὸν Bergson, ἡ μεθοδολογικὴ αὕτη διαδικασία δέον νὰ εἶναι βιωματικὴ, νὰ ἔχη δηλαδὴ βιωματικὴν θεμελίωσιν, ὅχι δὲ ἀπλῶς ὀρθολογικὴν τοιαύτην. Τοῦτο δέ, διότι ἡ τε πραγματικότης καὶ ἡ ζωτικὴ ἡμῶν ὁρμὴ διέπονται ὑπὸ ἐνοποιοῦ ἰδιότητος, τῆς χρονικῆς διαρκείας, περὶ ἧς θὰ διαλάβωμεν ἐφεξῆς ἐκτενέστερον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

ΙΔΕΑ ΚΑΙ ΧΡΟΝΟΣ

Ὡς ἐδόθη ἤδη εἰς ἡμᾶς ἡ εὐκαιρία νὰ εἴπωμεν, ἡ γενικωτέρα ἀντίθεσις τῆς φιλοσοφίας τοῦ Bergson πρὸς τὴν πλατωνικὴν τοιαύτην ἀνάγεται, κατὰ τρόπον περισσότερον συγκεκριμένον εἰς τὴν ἀντίθεσιν ποὺ παρατηρεῖται ὡς πρὸς τὰς ἀντιλήψεις ἐκατέρου φιλοσόφου ἐν σχέσει πρὸς τὸ πρόβλημα τοῦ χρόνου, τῆς διαρκείας καὶ τῆς χρονικότη-

1. L'evol. créatrice, κεφ. IV, σ. 788.

2. Αὐτόθι, σ. 790.

τος καθόλου, ὡς ἀφορώντων, ἀμέσως ἢ ἐμμέσως εἰς τὸν πνευματικὸν βίον. Εἶναι γνωστὴ ἢ ἐν γένει τοποθέτησις τοῦ Πλάτωνος ὡς πρὸς τὴν ἀντινομίαν χρόνου καὶ ὑπερχρονικότητος, παράλληλον πρὸς τὴν ἀντινομίαν εἶναι καὶ γίνεσθαι, ἐκφραζομένην διὰ τῆς ἀντιθέσεως αἰσθητοῦ καὶ νοητοῦ κόσμου. Ὁ μὲν ὑπάρχει ἐν χρόνῳ, διέπεται ὑπὸ χρονικῶν καταναγκασμῶν, ὑπὸ τοῦ χρόνου δὲ ἐκφράζεται ἐν τῇ ἡμέτερᾳ συνειδήσει, διὰ τοῦ αἰσθησιακοῦ συστήματος. Ὁ δέ, κεῖται ἐκτὸς χρόνου, ἐν τινι ὑπερχρονικῇ περιοχῇ, ἣτις εἶναι μὲν ὑπερβατικὴ, ὡς πρὸς τὸ χρονικὸν ἡμῶν καταστατικόν, ἀλλὰ καὶ ἐνύπαρκτος, ὡς πρὸς τὴν πνευματικὴν τῆς νοήσεως ὑπόστασιν. Τὸ χρονικὸν γίνεσθαι ἀντιτίθεται λοιπόν, κατὰ τὸν Πλάτωνα, πρὸς τὸ ἐπέκεινα παντὸς χρονικοῦ καταναγκασμοῦ διατελοῦν εἶναι. Ὁ ἄνθρωπος μετέχει ἀμφοτέρων, τοῦ μὲν κατὰ τὴν σωματικὴν, τοῦ δὲ κατὰ τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ ὑπόστασιν. Ζῶν καὶ διανοούμενος ἐν χρόνῳ, ἀπαλλάσσεται τῆς χρονικότητος ὡς ἐκ τοῦ ἀντικειμένου τοῦ στοχασμοῦ του, ὅσάκις τοῦτο εἶναι τι ὑπερβατικὸν ἐν σχέσει πρὸς ἐκείνην, ἥτοι νοητὸν μετέχον τῆς αἰωνιότητος¹. Καὶ αὕτη ἢ «ἀνάμνησις», ὡς πνευματικὴ ἐνέργεια, δὲν εἶναι κατὰ Πλάτωνα, ἄλλο τι εἰμὴ λύτρωσις ἐκ τῆς χρονικότητος, ἐφ' ὅσον ὑπονοεῖ τὴν διαιώνισιν τοῦ αἰωνίου νοητοῦ ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ πνεύματι².

Εἶναι βεβαίως γεγονὸς ὅτι ἡ ἀντίληψις αὕτη, ἢ ὁποία συνεπάγεται θεώρησιν τοῦ χρόνου ὡς οὐχὶ ἐνιαίου ἥτοι ὡς ἀσυνεχοῦς, πρᾶγμα πού καθίσταται τὸ βᾶθρον ἐφ' οὗ κτίζεται τὸ οἰκοδόμημα τῆς ἀρχαίας φιλοσοφικῆς πεποιθήσεως περὶ στατικότητος τῆς νοήσεως, πέραν δὲ ταύτης περὶ ἀσυνεχείας τοῦ νοητοῦ ἀντικειμένου, δὲν ἀποτελεῖ ἰδιαίτερον γνώρισμα τῆς φιλοσοφίας τοῦ Πλάτωνος. Τὸ πρῶτον ἐμφανίζεται ἐν τῇ ἐλεατικῇ ὄντολογίᾳ, συνεχίζεται δέ, διὰ τοῦ Ἀριστοτέλους τῶν Μεγαρικῶν καὶ τοῦ Χρυσίππου, μέχρι τοῦ νεοπλατωνικοῦ Δαμασκίου³, εἰς μίαν σειρὰν σχεδὸν ὁμοιογενῆ⁴, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἐξαίρεται ἰδίως

1. Πβ Φαῖδρ., 249b-c.

2. Πβ. P. - M. Schuhl, L'œuvre de Platon, σσ. 32, 67, 90, 91, 92. Πβ. A. E. Taylor, Mn. ἔργ., σσ. 135 κ.ἐξ., καὶ σσ. 186 κ.ἐξ.

3. Πβ. «Περὶ ἀριθμοῦ καὶ τόπου καὶ χρόνου». Ὁ Β. ἔχει ἐνδεχομένως ὑπ' ὄψιν τὴν ὑπὸ τοῦ E. Ruelle δίτομον ἔκδοσιν τοῦ Δ., Paris, 1889 - 1891, ἀσφαλῶς δέ, τὴν μετάφρ. τῶν «Ἀποριῶν καὶ λύσεων περὶ τῶν πρώτων ἀρχῶν», ὑπὸ A. E. Chaignet, Paris, Leroux, 1898, 3 τόμ.

4. Πβ. P. - M. Schuhl, Notiz über die Auffassung der Diskontinuität der Zeit in der griechischen Philosophie, ἐν Archiv. für Geschichte der Philos., τ. XL, 2, 1931, σσ. 182 - 184. Αὐτόθι, ἐν παραρτήματι, πβ. P. Masson-Oursel, La conception atomistique du temps.

ὑπὸ τῆς Στοᾶς¹, πάντοτε ἐντὸς τοῦ γενικοῦ πλαισίου τοῦ μόλις ἀνωτέρω διαγραφέντος. Εἶναι ἀναντίρρητον ὅμως ὅτι ἡ τοιαύτη ἐν ταῖς γενικαῖς γραμμαῖς ὁμοιογένεια τῶν διδαγμάτων τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων ἐγγράφεται εἰς τὸ ἐνεργητικὸν τῆς μπεργκσονικῆς θεωρήσεως τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας κατὰ τρόπον ἐνιαῖον, ἀποτελοῦσα ἐν πολλοῖς πρόσθετον ἐπιβεβαίωσιν ἐκείνης. Ὅπως δὲ ποτε, αἱ βάσεις τῆς συστηματικῆς θεωρήσεως τῶν ἀναφερομένων εἰς τὸν χρόνον καὶ τὴν ἀχρονικότητα ἀπόψεων τῆς ἀρχαίας διανοήσεως ἐτέθησαν ἀναντιρρήτως τὸ πρῶτον ἐν τῷ πλατωνικῷ ἔργῳ, ἐνθα μόνον, ἀρχίζουσι νὰ διατυπώνωνται σαφῶς οἱ ὅροι οἱ ἐκφράζοντες τὰς χρονικὰς καὶ τὰς ὑπερχρονικὰς ἀρχάς. Ἡ περὶ χρόνου καὶ ἀχρονικότητος ἀντίληψις αὕτη εἶναι παρὰ Πλάτωνι ἀναποσπαστως συνδεδεμένη πρὸς τὴν θεωρίαν τῶν Ἰδεῶν, νοητῶν ὄντων ἐκπροσωποῦντων τὸ ὑπερχρονικὸν τῶν πνευματικῶν δεδομένων.

Κατὰ τρόπον ὅλως διάφορον συλλαμβάνει ὁ Bergson τὴν σχέσιν χρονικοῦ καὶ ἀχρονικότητος, τὴν ὁποίαν ἐν πολλοῖς καταλύει, διὰ τῆς ἀρνήσεως πάσης πραγματικότητος εἰς τὸ ὑπερχρονικόν. Ἐπειδὴ ὅμως πρὸς τὴν πλατωνικὴν περὶ ὑπερχρονικοῦ ἀντίληψιν εἶναι ἀρρήκτως συνδεδεμένη, ὡς εἶδομεν, ἡ περὶ Ἰδεῶν τοιαύτη, κατ' ἀνάγκην ὁ ἡμέτερος φιλόσοφος θὰ στρέψῃ τὴν κριτικὴν του καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνσιν. Δυνάμεθα μάλιστα νὰ εἰπώμεν ὅτι, ἐμμέσως, ἡ μπεργκσονικὴ κατὰ τοῦ Πλάτωνος κριτικὴ εἶναι κριτικὴ κατὰ τῆς θεωρίας τῶν Ἰδεῶν, συμφώνως, ἄλλωστε καὶ πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Fouillée ἐγκαινιασθεῖσαν παράδοσιν. Οὕτω ἡ πλατωνικὴ δυαρχία αἰσθητοῦ καὶ νοητοῦ τείνει νὰ καταλυθῇ παρὰ Bergson, ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τῆς χρονικότητος, ν' ἀντικατασταθῇ δὲ ὑπὸ τινος ἐνιαίας ἀντιλήψεως περὶ χρονικῆς καὶ πραγματικῆς συνεχείας, ὑπὸ μορφήν ἰδιαιτέραν, τὴν τῆς διαρκείας. Τοῦτο καθίσταται δυνατόν διὰ τινος ἐπαναστατικῆς τῷ ὄντι, διὰ τὴν φιλοσοφίαν, συμπυκνώσεως τῶν καταστάσεων τοῦ εἶναι καὶ τοῦ γίνεσθαι εἰς μίαν μόνην ἐνιαίαν τοιαύτην. Ἡ χρονικὴ ἀσυνέχεια ἀποβάλλει πάντα πραγματικὸν χαρακτήρα, θεωρουμένη νῦν ὡς ἀπλοῦν νοητικὸν κατασκευάσμα μὴ ἔχον σχέσιν πρὸς οἰονδήποτε βίωμα. Τὰς ἐννοίας τῆς χρονικῆς ἀσυνεχείας καὶ τῆς Ἰδέας, ἰδίᾳ δὲ τὸν εἰς τὸν Πλάτωνα καὶ τοὺς πλείστους Ἑλληνας φιλοσόφους ὑφιστάμενον μεταξὺ αὐτῶν σύνδεσμον εἶχεν ἐπισημάνει

1. Πβ. V. Goldschmidt, Le système stoïcien et l'idée de temps, Paris, Vrin, 1953.

ὁ Bergson ἤδη ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν πρὶν ἢ διατυπώσῃ τὰς περὶ αὐτῶν σκέψεις του σαφέστερον, ἐν τῇ « Δημιουργικῇ ἐξελίξει ». Ὡς αὐτὸς οὕτως διευκρινίζει, αἱ ἐπὶ τοῦ κεφαλαίου τούτου κρίσεις του εἶναι περιεκτικωτέρα καὶ συμπεπυκνωμένη ἔκφρασις προηγουμένων στοχασμῶν¹. Ἡ μεθοδολογικὴ ἡμῶν τοποθέτησις δὲν εἶναι ἐνταῦθα συνυφασμένη πρὸς οἰανδήποτε πρόθεσιν ἐπαίνου ἢ ἐπικρίσεως τῆς μπεργκσονικῆς περὶ χρόνου ἀντιλήψεως. Ἐνταῦθα προέχει κυρίως ὄχι τόσον νὰ δικαιολογήσωμεν, ὅσον νὰ αἰτιολογήσωμεν τὴν στάσιν τοῦ Bergson ἔναντι τῆς πλατωνικῆς θεωρίας, βάσει τῶν μπεργκσονικῶν περὶ χρονικότητος ἀντιλήψεων.

Ἐν τῇ προσπαθείᾳ του νὰ ὑπερβῇ τὴν ἀντιθετικότητα τῶν διαφορῶν «-ισμῶν», ὁ φιλόσοφος ἀναζητεῖ τρόπον καταλύσεως τῶν παραδεδομένων ἐννοιῶν τοῦ ὄντος καὶ τοῦ μὴ ὄντος, τοῦ εἶναι καὶ τοῦ γίνεσθαι, δι' ἀναγνωρίσεως εἰς αὐτὰς φύσεως νοητικῆς ἐκπηγαζούσης ἔκ τινος σχηματικῆς λογικῆς δραστηριότητος, ἥτοι μὴ ἀνταποκρινομένης εἰς τὴν πραγματικότητα οἷα εἶναι ἡμῖν γνωστὴ διὰ τῆς συνειδήσεως. Ἡ πρώτη ἄπτη μορφή τῆς, ὡς ἐχαρακτηρίσαμεν αὐτήν, ἐπαναστατικῆς αὐτόχρομα θεωρήσεως τοῦ βασικοῦ ὄντολογικοῦ προβλήματος παρέχεται εἰς τὸν φιλόσοφον ὡς ἔκφρασις μιᾶς τῶν θαυμαστῶν διὰ τὴν ἐποχὴν του τεχνικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν ἀνακαλύψεων, τοῦ κινηματογράφου δηλονότι². Ὁ Bergson ἀδιστάκτως πλέον υἱοθετεῖ τὰ ὑπὸ τῆς ἀνακαλύψεως ταύτης ὑποβαλλόμενα μέσα νοητικῆς συλλήψεως τῆς πραγματικότητος ὡς τοιαύτης.

Εἰς τί ἀπακριβῶς, συνίσταται, κατ' αὐτόν, ἡ νέα αὕτη μέθοδος συγκριτικῆς ἀπεικονίσεως τῶν διαφορῶν θεωρήσεων τοῦ μεταφυσικοῦ προβλήματος ὑπ' ὀτὴν ἔποψιν τῆς διαρκείας; Εἰς τὴν κινηματογραφικὴν τεχνικὴν, λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς ἰδιοσυστασίας τοῦ τρόπου λειτουργίας τῶν αἰσθήσεων, ἰδίᾳ τῆς ὄρασεως, καταβάλλεται προσπάθεια ὅπως ἡ συνεχῆς καὶ ἀδιάπτωτος κινητικότητα τοῦ κινηματογραφικοῦ ἀντικειμένου ἀποσυντεθῇ εἰς φωτεινὰς διαφανείας σχηματιζούσας ὠλοκληρωμένας σειράς, προκειμένου ν' ἀνασυντεθῇ προβαλλομένη συμφῶνως πρὸς τινὰ κανονικὴν ἀγωγὴν ταχύτητος, δυναμένην παρὰ ταῦτα νὰ ὑποστῇ αὐξομειώσεις. Καὶ αὐξήσις μὲν τῆς ταχύτητος ἐπιφέρει συμ-

1. Οὗτοι τὸ πρῶτον διατυπώθησαν διαρκούσης μιᾶς σειρᾶς παραδόσεων ἐν τῷ Collège de France ὑπὸ τὸν γενικὸν τίτλον Histoire de l'idée du temps. Πβ. L'évol. créatrice, κεφ. IV, ἰδίᾳ σ. 725 καὶ σημ. 1.

2. Πβ. L'évol. créatrice, σ. 726 κ.έξ.

φυρμόν ἐν τῇ παραστάσει τῆς ἀρχικῆς κινητικότητος. Μείωσις ὅμως, δυναμένη νὰ φθάσῃ μέχρι καὶ μεμονωμένης προβολῆς μιᾶς ἐκάστης διαφανειακῆς στοιχειώδους μονάδος, ἀνατρέπει ἄρδην τὰς κινητικὰς συνθήκας, αἵτινες ἐλήφθησαν ἀρχικῶς ὑπ' ὄψιν, καὶ αἵτινες εἶναι αἱ πραγματικαὶ τοιαῦται. Μία κίνησις δὲν εἶναι δυνατὸν ν' ἀναλυθῇ χωρὶς νὰ κινδυνεύσῃ ν' ἀπολέσῃ αὐτὴν ταύτην τὴν ἐξασφαλίζουσαν τὴν ἐνότητα αὐτῆς συνέχειαν, ὅχι δὲ τὴν ἐνότητα μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ νόημά της ὡς κινήσεως πραγματικῆς. Ἐκάστη διαφάνεια, παρέχει βεβαίως εἰκόνα σταθεράν, ἀκίνητον καὶ ἀναλλοίωτον μιᾶς στιγμῆς τῆς πραγματικότητος. Ἄλλ' ἡ εἰκὼν αὕτη δὲν εἶναι πραγματικὴ, διότι ἀπλούστατα δὲν λαμβάνει ὑπ' ὄψιν τὴν διάρκειαν καὶ τὴν κινητικότητα πού χαρακτηρίζουν τὸ πραγματικὸν τοῦ κινηματογραφικοῦ ἀντικειμένου, ὡς ἐνιαίου θεωρουμένου. Διότι ἐκάστη στοιχειακὴ διαφάνεια, ἐν προκειμένῳ, δὲν ἔχει νόημα ἄλλο πλὴν τῆς σχέσεώς της πρὸς τὰς προηγούμενας καὶ τὰς ἐπομένας ἐν σχέσει πρὸς αὐτήν, συμφώνως πρὸς τὴν διέπουσαν τὴν πραγματικότητα διάρκειαν¹.

Διὰ τὴν μπεργκσονικὴν κριτικὴν, ἡ νόησις, ὡς ἐκ τῆς σχετικῆς αὐτῆς ἀτελείας, προβαίνει εἰς αὐθαιρέτους, ὡς ἡ κινηματογραφικὴ μηχανή, τομὰς εἰς τὸ σῶμα τῆς διαρκειακῆς συνεχείας. Ἡ νόησις δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συλλάβῃ τὸ πραγματικὸν ἄνευ διαδοχικῆς ἀποσυνθέσεως καὶ ἀνασυνθέσεως αὐτοῦ, συμφώνως πρὸς τὴν φύσιν αὐτῆς. Διότι αὕτη δὲν ἔχει ἐναργῆ παράστασιν εἰμὴ τοῦ ἀσυνεχοῦς² καὶ τοῦ ἀκινήτου³. Πέραν τοῦ σταθεροῦ, τοῦ μεμονωμένου, τοῦ ἀμεταβλήτου, ἡ νόησις εἶναι ἀνίκανος νὰ συλλάβῃ, διὸ καὶ εἶναι πεπροικισμένη μὲ θαυμαστὴν ἰκανότητα ἀποσυνθέσεως καθ' οἷονδῆποτε νόμον καὶ ἀνασυνθέσεως καθ' οἷονδῆποτε σύστημα, τῶν εἰς αὐτὴν δεδομένων⁴. Οὕτω ὅμως καταστρέφεται τὸ πραγματικόν, μὴ δυνάμενον πλέον νὰ καταστῇ

1. Ὡς γνωστόν, ὁ Bergson διακρίνει τὴν διάρκειαν τοῦ χρόνου, καθ' ὅσον τὴν μὲν θεωρεῖ ὡς ἰδιότητα τῆς ἐν τῷ βίῳ τοῦ πνεύματος ἀμέσως αἰσθητῆς διαδοχῆς ἀποτελοῦσαν τὴν ἀπωτέραν καθαρὰν καὶ ἐν ταύτῳ συγκεκριμένην βιουμένην πραγματικότητα, τὸν δὲ ἀντιλαμβάνεται ὡς μαθηματικὴν ἔννοιαν ὑφ' ἡμῶν ἐφευρημένην χάριν εὐχερεστεροῦ ἐπὶ τῶν διαρκειακῶν μας βιωμάτων λογικοῦ στοχασμοῦ, ὡς καὶ χάριν πληρεστεράς ἐκφράσεως αὐτῶν. Ὁ χρόνος παράγεται νοητικῶς διὰ τῆς ἀναγωγῆς διαρκειακῶν καταστάσεων εἰς εἰκόνας τοῦ χώρου, ἀποτελεῖ δηλαδή τι τὸ σύνθετον ἄρα τὸ δευτερογενές. Πβ. *Essai sur les données immédiates*, σ. 66 κ.ἐξ.

2. Πβ. *L'évol. créatrice*, σ. 626.

3. Πβ. αὐτόθι, σ. 627.

4. Πβ. αὐτόθι, σ. 628.

καταληπτόν ὑπὸ τῆς νοήσεως, ὡς ἔχει, ἐφ' ὅσον ἐκείνη ἔχει ἡλλοιωμένην εἰκόνα αὐτοῦ. Βεβαίως, « μία ἀνθύπαρκτος πραγματικότης δὲν εἶναι κατ' ἀνάγκην ξένη πρὸς τὴν διάρκειαν. Ἐὰν (συνειδητῶς ἢ ἀσυνειδητῶς) διέλθωμεν διὰ τῆς ἰδέας τοῦ μηδενὸς διὰ νὰ φθάσωμεν μέχρι τῆς τοῦ ὄντος, τὸ εἰς ὃ καταλήγομεν ὄν εἶναι οὐσία λογικὴ ἢ μαθηματικὴ, συνεπῶς ἀχρονικὴ. Ἐφεξῆς δὲ ἐπιβάλλεται μία στατικὴ ἀντίληψις τοῦ πραγματικοῦ: τὸ πᾶν φαίνεται δεδομένον ἐφ' ἅπαξ μόνον εἰς τὴν αἰωνιότητα. Δέον ὅμως νὰ συνηθίσωμεν νὰ σκεπτόμεθα τὸ ὄν ἀπ' εὐθείας, ἀνευ περιστροφῆς, χωρὶς ν' ἀπευθυνώμεθα πρῶτον πρὸς τὸ φάντασμα τοῦ μηδενὸς ποὺ παρεντίθεται μεταξὺ ἐκείνου καὶ ἡμῶν. Δέον ἐνταῦθα νὰ προσπαθήσωμεν νὰ ἴδωμεν διὰ νὰ ἴδωμεν¹, ὅχι δὲ πλεόν νὰ ἴδωμεν διὰ νὰ δράσωμεν². Τὸ Ἀπόλυτον ἀποκαλύπτεται τότε ὅτι εὐρίσκειται πλησιέστατα ἡμῶν καί, ἐν τινι μέτρῳ, ἐν ἡμῖν. Ἡ οὐσία τοῦ εἶναι ψυχολογικὴ καὶ ὄχι μαθηματικὴ ἢ λογικὴ. Ζῆ μεθ' ἡμῶν. Ὡς ἡμεῖς, πλήν, ἀπὸ τινων ἀπόψεων, ἀπείρως περισσότερον συγκεντρωμένον καὶ συμπεπυκνωμένον, διαρκεῖ »³.

Ἡ διάρκεια ἀποτελεῖ τὴν πραγματικὴν οὐσίαν τοῦ παντός. Καὶ αὕτη ἢ νόησις δύναται νὰ συλλάβῃ ταύτην ἀμέσως ἀκόμη καὶ προκειμένου περὶ τῶν θεμελιωδῶν ὄντολογικῶν ἐννοιῶν, ἀρκεῖ πρὸς τοῦτο νὰ ἀποβάλλῃ τὴν συνήθειαν, συμφώνως πρὸς τὴν ὁποῖαν εὐκόλως τὰς ἀντιλαμβάνεται ἐμμέσως, χάρις εἰς πρακτικὰς προεκτάσεις τῆς δραστηριότητός της, ποὺ ἐπιβάλλουν εἰς αὐτὴν κατακερματισμὸν τοῦ πραγματικοῦ καὶ ἐπὶ πνευματικοῦ ἔτι ἐπιπέδου. Ἀνεξαρτήτως ὅλων τῶν συνθηκῶν τούτων, ἡ διάρκεια ρέει καθ' ἑαυτήν, ἐνῶ εἰς τὴν νόησιν ἐμφανίζεται ὡς διερχομένη ἐκ διαδοχικῶν φάσεων καὶ καταστάσεων, ἐξ ὧν ἑκάστη ἀντιστοιχεῖ πρὸς μίαν χρονικὴν στιγμὴν. Ἡ συνείδησις δύναται νὰ περιέχῃ κατὰ τρόπον ὁμόλογον, τὴν διάρκειαν, ἣτις εἶναι ῥοή τῆς ἐσωτερικῆς αὐτῆς πραγματικότητος, συνδεδεμένη, πρὸς τὴν τῆς ἐξωτερικῆς τοιαύτης, διὰ συνεχείας τινός, ἂν μὴ διὰ σχέσεως ταυτισμοῦ. Ἡ ἀντικειμενικὴ πραγματικότης δὲν εἶναι δυνατόν νὰ θεωρηθῇ καθ' ἑαυτήν εἰμὴ ἐν τῇ οὐσίᾳ της, ἥτοι ἐν τῇ συνεχείᾳ της, ἐν τῇ ῥοῇ της. Παρὰ ταῦτα ὅμως, ἡ νόησις, ὑπέικουσα εἰς συνήθειαν, δὲν φθάνει μέχρι τοιαύτης θεωρήσεως ἀπηλλαγμένης παντὸς στοιχείου ξένου

1. Ὑπογραμμίζομεν ἡμεῖς.

2. Ὁ δεοντολογικὸς οὗτος κανὼν ἀναφέρεται εἰς τὴν μπεργκσονικὴν ἀντίληψιν τῆς νοήσεως ὡς ἐστραμμένης συνήθως πρὸς τὴν πράξιν.

3. L'Évol. créatrice, σ. 747. Πβ. Ε. Μουτσόπουλου, Ὀντολογικὴ διάρκεια καὶ συνείδησις, περιοδ. Νέα Ἑστία, τ. 72, 1062, σσ. 1101-1102.

πρὸς αὐτήν. Ἐπὶ πλέον δέ, πλεῖστα συστηματικὰ πνεύματα ἀνάγουν τὴν τοιαύτην διανόησιν εἰς τὸ ἔπακρον τῶν συνεπειῶν της, ἐπιδιώκοντα ἠθελημένως νὰ διακρίνουν καὶ ν' ἀπομονώσουν ὠρισμένας ἐκ τῶν φάσεων ἐξ ὧν φαίνεται διερχομένη διαδοχικῶς ἡ πραγματικότητα, καὶ νὰ προσδώσουν εἰς αὐτὰς καθεστῶς αὐτοτελείας, ὡς ἀκριβῶς ὁ κινηματογραφιστὴς δύναται νὰ ἀπομονώσῃ μίαν ἢ πλείονας διαφανεῖς ὄψεις τῆς ταινίας του, διαφερούσας ἀλλήλων, καὶ νὰ θεωρήσῃ αὐτὰς καθ' ἑαυτὰς, ἀδιάφορον ἂν ἔχη ἢ ὄχι ἐπίγνωσιν τῆς καταστροφῆς τὴν ὁποίαν ἐπιφέρει νοερῶς εἰς τὴν διάρκειαν τῶν κινησιακῶν συνεχειῶν τῶν ἐπ' ἐκείνης ἀποτυπωθεισῶν. Ἡ ἐκ κερματισμοῦ προερχομένη τοιαύτη ἀπομόνωσις συντείνει βεβαίως εἰς τὴν ἐξωχρονικὴν καὶ ἐξωδιαρκειακὴν προβολὴν τοῦ μεμονωμένου ψευδοστοιχείου, ἐμφανιζομένου ὡς μερικῆς ἀπόψεως τῆς αἰωνιότητος, ἀλλὰ πράγματι καταστρέφει τὴν φύσιν του, ἡ ὁποία δὲν εἶναι ἄλλο τι εἰμὴ φαινομενικῶς καὶ τεχνητῶς ἐπιτευχθὲν ἀποσπασματικὸν τμῆμα μιᾶς κινησιακῆς διαρκείας οὐσιαστικῶς ἀκατατμήτου.

Ἡ δυνατὸτης αὕτη, ἡ ὁποία δύναται ν' ἀποτελέσῃ καὶ μέθοδον, ἐπιτρέπει τοῦ λοιποῦ τὴν θεώρησιν τῆς πραγματικότητος ὄχι πλέον ἐν τῇ ροῇ της, ἀλλὰ κατ' ἐπὶ μέρους στιγμὰς τῆς διαρκείας της, ἀποτελούσας τὰς διαφόρους οὐσίας, ὅσαι ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος ὀνομάζονται Ἰδέαι, διὰ τῆς περιφρονήσεως τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ σταθερότης τοῦ πραγματικοῦ προέρχεται ἐκ προηγηθείσης διασπάσεως τῆς συνεχείας αὐτοῦ. Διὰ τοῦ ὅρου Ἰδέα¹, ὁ Bergson ἀποδίδει τὸν ὅρον εἶδος, ὅστις ἀπαντᾷ ὄχι μόνον εἰς τὸν Ἀριστοτέλη, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἄλλους ἐκπροσώπους τῆς ἀρχαίας διανοήσεως, ὑπογραμμίζων οὕτω, ἀλλὰ καὶ δικαιῶν τὴν ἀποψίν του, καθ' ἣν ἡ πλατωνικὴ φιλοσοφία ἀντιπροσωπεύει κατ' ἐξοχὴν τὴν παραδεδομένην μεταφυσικὴν διδασκαλίαν περὶ σταθεραῶς, ἀναλλοιώτου καὶ αἰωνίας οὐσίας².

Κατὰ τὸν Bergson, εἰς τὸν ὅρον Ἰδέα δύναται ν' ἀναγνωρισθῶν τρεῖς τοῦλάχιστον σημασίαι. Οὗτος ἀναφέρεται ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς μίαν ποιότητα, καθ' ὅσον ἀποδίδεται εἰς μίαν κατάστασιν παρουσιάζουσαν ἰδιαίτερα χαρακτηριστικά, ἐν σχέσει πρὸς τὰ χαρακτηριστικὰ

1. « Idée ».

2. Πβ. ἄνωτ., Κεφ. Α', init. Ἀνάλογος εἶναι καὶ ἡ μεθοδολογικὴ ἀντίληψις ἣτις παλαιότερον ἐπεκράτει εἰς τὰς θετικὰς ἐπιστήμας, τὴν Χημείαν λ.χ., πού ἐθεώρει τὰς χημικὰς ἀντιδράσεις κατὰ τινὰς χαρακτηριστικὰς κατ' ἐξοχὴν φάσεις της. Πβ. G. Bachelard, La philosophie du non, Paris, P.U.F., 1940.

ἄλλων καταστάσεων. Ἀσχέτως πρὸς τὸ γεγονὸς ὅτι, εἰς τὸν Ἀριστοτέλη, αἱ ἐπὶ μέρους Ἰδέαι συμπυκνοῦνται ἐν τῇ Ἰδέᾳ τοῦ Θεοῦ, ἢ ὅτι, εἰς τὸν Πλωτῖνον, αὗται ἀπορρέουν ἀντιθέτως ἐκ τοῦ Ἐνός, ἀπὸ τοῦ Πλάτωνος καὶ ἐντεῦθεν, ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία ἔχει θεμελιωθῆ ἐπὶ τῆς πολλαπλότητος τῶν Ἰδεῶν. Πᾶσα λοιπὸν θεώρησις Ἰδέας εἶναι ἀναπόσπαστος ἀπὸ τῆς θεωρήσεως τῆς ποιοτικῆς ιδιότητος ἐκείνης. Ἐξ ἄλλου ἡ ποιοτικὴ αὕτη ιδιότης ἐδραιώνει τὴν ἀντίληψιν περὶ τῆς σταθερότητος τῶν ἐπιμεριστικῶς διακρινομένων τύπων τῆς πραγματικότητος. Ποιοτικὴ λοιπὸν εἶναι κατ' ἐξοχὴν ἢ ἐν τῇ Ἰδέᾳ περιεχομένη γενικὴ ιδιότης. Πᾶσα Ἰδέα ἀναφέρεται εἰς μίαν κατάστασιν, κατάστασις δὲ οὐδόλως νοεῖται ἄνευ ποιοτικῆς τινος διακρίσεως ἐν σχέσει πρὸς πᾶσαν ἄλλην τοιαύτην¹.

Πέραν ὅμως τῆς ποιότητος, καὶ ἐκ παραλλήλου πρὸς αὐτήν, ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τοῦ Bergson εἰς τὴν Ἰδέαν μία μορφή ἢ οὐσία, διὰ τῆς ὁποίας ἐκείνη ἐκπροσωπεῖται. Ἐνῶ ἡ ποιότης ἀποτελεῖ ἐν νοητικῶς σταθερὸν τμῆμα ἀπομονούμενον ἀπὸ παντὸς ἐν γένει γίνεσθαι, ἐνῶ δηλαδὴ εἶναι ιδιότης νοητικῶς αὐτοτελής, αὐθαιρέτως διὰ τῆς νοήσεως διαγραφομένη ἐν τινι σχηματικῷ περιγράμματι, ἐνῶ τέλος ἐμφανίζεται ὡς στερεοποίησις ἄχρονος μιᾶς διαρκειακῆς ρευστότητος, ἐπὶ ἐπιπέδου ὅλως ἀφηρημένου, ἀντιθέτως, ἀλλὰ καὶ ἐκ παραλλήλου πρὸς αὐτήν, ἡ μορφή ἀποτελεῖ μίαν ἐξωδιαρκειακὴν σύλληψιν στιγμιαίας τομῆς τῆς συγκεκριμένης πραγματικῆς ἐξελίξεως, τομῆς εἰσαχθείσης καὶ πάλιν αὐθαιρέτως εἰς αὐθύπαρκτον καὶ αὐτοτελὲς δεδομένον πρὸς τὸ ὁποῖον συνάπτεται καὶ ἡ ἔννοια τῆς οὐσίας, θεωρουμένης ὡς τινος τύπου ἀναλλοιώτου καθ' ἑαυτὸν καὶ ἀποτελοῦντος τὸν σταθερὸν καὶ ἀκίνητον ἄξονα περὶ τὸν ὁποῖον πλέκεται ἡ ἐξελικτικὴ τροχιὰ τοῦ ἐκάστοτε ἀντικειμένου, τὸ θέμα ἐφ' οὗ οἰκοδομοῦνται αἱ διάφοροι ἐξελικτικῶς βαίνουσαι παραλλαγαί, εἰς τὰς ὁποίας ἐνυπάρχει τοῦτο ἔσαει καὶ ἀμετακλήτως².

Ἡ τρίτη ιδιότης ποὺ ἀναγνωρίζεται εἰς τὴν Ἰδέαν, ἐν τῷ αὐτῷ πλαισίῳ, εἶναι ἡ τοῦ ὑπ' αὐτῆς περικλειομένου σκοποῦ. Πᾶσα Ἰδέα ἐνέχει τὴν ἔννοιαν τοῦ σκοποῦ, ἐφ' ὅσον θεωρηθῆ ὡς πρᾶξις συντελουμένη³, δεδομένου ὅτι τὸ τετελεσμένον ἐν τῷ μέλλοντι ἀποτελεῖ προέ-

1. Πβ. L'evol. créatrice, κεφ. IV, σ. 761.

2. Πβ. αὐτόθι.

3. Πβ. αὐτόθι. Ἐνταῦθα, ὁ Bergson λογοπαικτεῖ μὲ τοὺς ὄρους *dessein* καὶ *dessin*, τοὺς ὁποίους ἀντιστοιχῶς ἀποδίδομεν διὰ τῶν ὄρων σκοπός καὶ σχέδιον.

κτασιν τῆς παρούσης πραγματικότητος συνδεόμενον πρὸς αὐτὴν διά τινος ἐξελικτικῆς καὶ γενετικῆς συνεχείας. Ἐπὶ τῆς ἀπεριορίστως προεκτεινομένης συνεχείας ταύτης, ἡ νόησις εἶναι δυνατόν νὰ ἀπομονώσῃ δύο αὐθαιρέτως λαμβανομένας καταστάσεις, ἐξ ὧν τὴν μίαν, τὴν ἀντιστοιχοῦσαν πρὸς τὸ παρόν, νὰ θεωρῆ ὡς γενετικὴν τῆς ἐτέρας πρωταρχικὴν ἀφετηρίαν, τὴν δὲ ἄλλην, τὴν ἀντιστοιχοῦσαν πρὸς τὸ ἐν τῷ μέλλοντι τετελεσμένον, ὡς κατὰ πρόληψιν παράστασιν τῆς διαμορφωθησομένης καταστάσεως¹. Ὑπάρχει ἀμοιβαία αἰτιακὴ σχέσις μεταξὺ σκοποῦ καὶ σχεδίου, μεταξὺ συντελουμένου καὶ κατὰ πρόληψιν τετελεσμένου ἐν τῇ Ἰδέᾳ².

Τὰς τρεῖς ἀνωτέρω ιδιότητες, ἥτοι τὴν τῆς ποιότητος, τὴν τῆς μορφῆς καὶ τὴν τοῦ σκοποῦ, τὰς ὁποίας ἀναγνωρίζει ὡς ἐνυπάρχουσας ἐν τῇ Ἰδέᾳ, θεωρεῖ ὁ Bergson ὡς σχετιζόμενας, ἐν ταῖς ἀρχαίαις διδασκαλίαις, πρὸς ὠρισμένας βασικὰς κατηγορίας τοῦ προφορικοῦ λόγου. Τοῦτο ἀποβαίνει καταφανές, ἐὰν ἀναφερθῶμεν εἰς τὴν διαπίστωσιν, τῆς νεωτέρας Λογικῆς, περὶ τῆς παρ' Ἀριστοτέλει κυρίως, ἀλλὰ καὶ παρὰ Πλάτωνι καὶ παρὰ τοῖς συνεχισταῖς τῆς ὑπ' αὐτῶν διαμορφωθείσης παραδόσεως φιλοσόφοις, κρατούσης ἀντιλήψεως, καθ' ἣν ἡ νόησις εἶναι ἀφομοιώσιμος πρὸς τὴν γλῶσσαν, ὁ ἐνδιάθετος λόγος, πρὸς τὸν προφορικὸν τοιοῦτον. Ὡς ἐκ τούτου, διὰ τὸν ἡμέτερον φιλόσοφον, αἱ ἀνωτέρω τρεῖς ιδιότητες, ἀναποσπástως συνδεδεμέναι πρὸς τὴν Ἰδέαν, ἀποτελοῦν τὰς ἐπὶ μέρους ἀπόψεις της, ὅπως ἀντικατοπτρίζονται εἰς τὴν γλῶσσαν. Αὗται εἶναι « αἱ τοῦ ἐπιθέτου, τοῦ οὐσιαστικοῦ καὶ τοῦ ρήματος, ἀντιστοιχοῦν δὲ πρὸς τὰς τρεῖς οὐσιώδεις κατηγορίας τῆς γλώσσης »³, ἥτοι ἡ μὲν ποιότης πρὸς τὴν κατηγορίαν τοῦ ἐπιθέτου, ἡ δὲ μορφή πρὸς τὴν τοῦ οὐσιαστικοῦ, καί, τέλος, ὁ σκοπός, πρὸς τὴν τοῦ ρήματος.

Αἱ ἀντιλήψεις αὗται ἀναφέρονται βεβαίως εἰς μίαν στατικὴν σύλληψιν τῆς πραγματικότητος ἣτις εἶναι δυνατὴ ἀνεξαρτήτως τῆς διαρκειακῆς θεωρήσεως τοῦ κόσμου. Ὑπὸ τοὺς ὄρους τούτους, δὲν ὑφίσταται φόβος ἀντιφατικῆς ἐνατενίσεως τοῦ ἀντικειμένου « Ἰδέα », ἐὰν προσδοθῆ εἰς αὐτὸ ἡ ιδιότης τῆς σταθερᾶς καὶ ἀναλλοιώτου οὐσίας, ἀπομεμονωμένης ἀπὸ τοῦ καθολικοῦ γίνεσθαι. Οὕτω, « θὰ ἔδει ἴσως νὰ μεταφράσωμεν τὸν ὄρον εἶδος διὰ τοῦ ὄρου « ὄψις » ἢ μᾶλλον διὰ τοῦ

1. Πβ. καὶ V. Jankélévitch, μν. ἔργ., σσ. 20 κ.ἐξ.

2. Πβ. L'évol. créatrice, ἐνθ' ἀν.

3. L'évol. créatrice, ἐνθ' ἀν.

δρου « χρονική στιγμή »¹, διότι είδος είναι ἡ σταθερὰ εἰκὼν τὴν ὁποίαν ἔχομεν ἐπὶ τῆς ἀσταθείας τῶν πραγμάτων, ἀποτελουμένη ἐκ ποιότητος ἣτις εἶναι χρονική στιγμή τοῦ γίνεσθαι, ἐκ μορφῆς, ἣτις εἶναι χρονική τῆς ἐξελίξεως, ἐξ οὐσίας, ἣτις εἶναι ἡ μέση μορφή ὑπὲρ καὶ ὑπὸ τὴν ὁποίαν αἱ ἄλλαι μορφαὶ διαβαθμίζονται δίκην ἀλλοιώσεων ἐκείνης, τέλος ἐκ σκοποῦ, ἐμπνευστοῦ τῆς συντελουμένης πράξεως, ὅστις δὲν εἶναι... εἰμὴ τὸ κατὰ πρόληψιν σχέδιον πράξεως συντελεσθείσης. Ἐναγωγή λοιπὸν τῶν πραγμάτων εἰς τὰς Ἰδέας συνίσταται εἰς κατά- τμησιν τοῦ γίνεσθαι εἰς τὰς κυρίας του χρονικὰς στιγμὰς, ἐκάστης τούτων οὐσης καθ' ὑπόθεσιν ἐλευθέρας ἐν σχέσει πρὸς τὸν νόμον τοῦ χρόνου καὶ λαμβανομένης ὡς ἐὰν ἀπεσπᾶτο ἀπὸ τῆς αἰωνιότητος. Μὲ ἄλλους λόγους, καταλήγομεν εἰς τὴν φιλοσοφίαν τῶν Ἰδεῶν ὅταν ἐφαρ- μόζωμεν τὸν κινηματογραφικὸν μηχανισμόν τῆς νοήσεως ἐπὶ τῆς ἀνα- λύσεως τοῦ πραγματικοῦ »².

Εἶναι χαρακτηριστικὸς ὁ τρόπος καθ' ὃν ὁ Bergson συνδέει ἐν- ταῦθα πρὸς ἀλλήλας τὰς ιδιότητες τὰς ὁποίας ἀναγνωρίζει εἰς ἐκάστην Ἰδέαν: Ποιότης, μορφή, οὐσία, σκοπὸς καὶ σχέδιον ἀποτελοῦν, τρό- πον τινά, συμπεπυκνωμένην καὶ ἀναδιαρθρωθεῖσαν θεώρησιν τῶν ἀρι- στοτελείων ὄντολογικῶν κατηγοριῶν, πλήν, μὲ ἐμφανεστέραν, ἐν τῇ ἀνωτέρω ἐπιχειρηθείσῃ ἀναλύσει ἐκάστης, προβολὴν αὐτῶν ἐπὶ χρονι- κοῦ βάθους. Οὕτω ἡ ποιότης ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ ποιόν, ἡ οὐσία, πρὸς τὴν ὁμώνυμον ἀριστοτέλειον ἔννοιαν, ἡ μορφή, πρὸς τὸ ἔχειν, ὁ σκοπὸς καὶ τὸ σχέδιον πρὸς τὸ πρὸς τι, ὅπερ ἔχει χρονικὴν πλαισιακὴν ἀξίαν. Εἶναι ἀξιοσημεῖωτον ἐνταῦθα, ὅτι αἱ δηλοῦσαι περιπτωσιακοὺς συγκεκριμένους προσδιορισμοὺς ἀριστοτελικαὶ κατηγορίαι, τὸ ποσόν, τὸ κεῖσθαι, τὸ ποῦ κλπ., πλήν ἴσως τοῦ ποτέ, ἔχουν ἐξοβελισθῆ, τοῦτο δὲ ἐνισχύει τὰ μέγιστα τὸν νοητικὸν χαρακτῆρα τὸν ὁποῖον ἀποκλειστικῶς ἀποδίδει ὁ Bergson εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς Ἰδέας, ὑπονοῶν ὅτι τὸ ἀριστο- τελικὸν ὄν δὲν εἶναι εἰμὴ Ἰδέα ὑποστᾶσα συγκεκριμενοποίησιν. Ἄλλὰ καὶ αὕτη αὕτη ἡ ὑπονοουμένη ἀναφορὰ εἰς ἀριστοτελικὰς ἐννοίας προκει- μένου περὶ πλατωνικῶν προβλημάτων, ὡς τὸ τοῦ ὄρου Ἰδέα, εἶναι χαρα- κτηριστικὴ τῆς ἀντιλήψεως τοῦ ἡμετέρου φιλοσόφου περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς θεωρήσεως τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας ὡς ἐνιαίου ὀργανικοῦ συνόλου³.

1. Ἐνταῦθα τὸ ἄχρονον ἢ τὸ ἐξώχρονον προβάλλονται ἐπὶ χρονικοῦ πλαισίου.

2. L'evol. créatrice, σ. 761. Ἡ σύνταξις τοῦ πρωτοτύπου ὑποχρεώνει ἡμᾶς ἐνταῦθα εἰς ἐλευθέραν μετάφρασιν ἐνίων σημείων.

3. Πβ. καὶ πάλιν ἄνωτ., σ. 208 κ.ἑξ.

‘Οπωσδήποτε, ἡ μεθοδικὴ ἐνέργεια τῆς « κινηματογραφικῆς » ἀπομονώσεως καὶ ἀναδιάρθρωσεως τοῦ πραγματικοῦ ἔχει ὠρισμένας συνεπείας ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς ἐξωχρονικῆς ἀντιλήψεως τοῦ νοητικοῦ ἀντικειμένου. *Πρῶτον*, ἐνῶ ἡ πλατωνικὴ φιλοσοφία δὲν ἀρνεῖται τὴν ὕπαρξιν χρονικῶν πλαισίων, τὰ ὅποια νὰ περικλείουν τὴν πραγματικότητα, ἐξελισσομένην ἐντὸς αὐτῶν, ἐν τούτοις ἐπιτρέπει τὴν θεώρησιν σιγμιαίων καταστάσεων, καθ’ ἑαυτάς, εἰς τρόπον ὥστε αὐτομάτως αὗται νὰ μεθίστανται ἀπὸ τῆς τάξεως τῶν χρονικῶν κατατμήσεων εἰς τὴν τάξιν τῶν ἐξωχρονικῶν ὀλοκληρωμένων καὶ ἐνιαίων ἐνοτήτων, ἀπηλλαγμένων παντὸς ὑποχρεωτικοῦ γίνεσθαι, αὐτοτελῶς δὲ ἀποτελουσῶν ἀξιολογικὰ κεφάλαια, ἀντικείμενα τῆς φιλοσοφικῆς ταύτης ἐνατενίσεως τοῦ συνόλου τῶν εἰς τὴν νόησιν δεδομένων. *Δεύτερον*, ἡ ἐκ τοῦ χρονικοῦ καταναγκασμοῦ ἀπαλλαγὴ αὕτη, συνεπάγεται ἐλευθέραν παντὸς χρονικοῦ ἢ ἄλλου περιστασιακοῦ δεσμοῦ ἀκτινοβολίαν τῶν τοιούτων νοητικῶς αὐτοτελῶν ἐνοτήτων. Αὗται καθίστανται τοῦ λοιποῦ νοητικῶς ὄχι μόνον αὐθυπόστατοι, ἀλλὰ καὶ σταθεραὶ καὶ ἀμετάβλητοι, ὡς μὴ ἀνήκουσαι πλέον εἰς οἵανδήποτε ἀναγκαστικὴν χρονικὴν συνέχειαν. Ἐκάστη αὐτῶν παύει ὑφισταμένη ἐν σχέσει καὶ συναρτήσει πρὸς ἄλλας, δύναται δὲ τοῦ λοιποῦ νὰ λαμβάνεται ἀπολύτως. *Τρίτον*, ἡ τοιαύτη πνευματικὴ ἀναδιάρθρωσις τοῦ πραγματικοῦ προϋποθέτει ἐπίσης καὶ ἀλλαγὴν διαθέσεως τῆς διανοίας πρὸς τὸ ἀντικείμενον αὐτῆς. Ἐνῶ διὰ τὴν μπεργκσονικὴν ἀντίληψιν, ἡ νόησις καθορᾷ βιωματικῶς τὴν πραγματικότητα *ἐνδοθεν*, ἀντιθέτως, διὰ τὴν πλατωνικὴν τοιαύτην, ἡ πραγματικότης εἶναι ἀμετακλήτως ἀντικειμενικὴ, ἀπαιτεῖ δέ, ὡς τοιαύτη, στατικὴν ἀντιμετώπισίν της ὑπὸ τῆς νήσεως.

Καθίσταται ὡς ἐκ τούτου σαφές, ὅτι ἡ πλατωνικὴ ἀφ’ ἐνὸς καὶ ἡ μπεργκσονικὴ ἀφ’ ἑτέρου ἀντίληψις τῆς πραγματικότητος δὲν εἶναι ἀπλαῖ ἀπόψεις, ἀλλ’ ὅτι ἔχουν συστηματικὰς προεκτάσεις πρὸς ἀπάσας τὰς φιλοσοφικὰς κατευθύνσεις. « Μόλις θέσωμεν, γράφει ὁ Bergson, τὰς ἀμεταβλήτους Ἰδέας ἐπὶ τοῦ βάθους τῆς μεταβλητῆς πραγματικότητος, ἔπονται ἀναγκαστικῶς μία ὀλόκληρος φυσικὴ, μία ὀλόκληρος κοσμολογία, ἀκόμη καὶ μία ὀλόκληρος θεολογία » ¹, καθ’ ὃν ἀκριβῶς τρόπον δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι τοιαύτας συστηματικὰς θεωρήσεις ἐπιτρέπουν καὶ αἱ ὑπὸ τῆς μπεργκσονικῆς μεταφυσικῆς μεθοδολογίας διανοιγόμεναι προοπτικαί ². Ὡς πρὸς τὰς πλατωνικὰς ἀπόψεις, αὗται υἱο-

1. L’evol. créatrice, ἐνθ’ ἄν.

2. Αἱ ἐπὶ μέρους ἐκάστοτε ἀπόψεις αὗται διατυποῦνται καὶ ἐξετάζονται

θετοῦνται ὑπὸ τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας ἐν τῷ συνόλω της, διὸ καὶ ἀποτελοῦν ἰδιαίτερα γνωρίσματα, γενικῆς ὁμως φύσεως, τῆς ἐκ παραδόσεως φιλοσοφίας: « Αἱ γενικαὶ γραμμαὶ τῆς ἀντιλήψεως ἧτις ἀνεπτύχθη ἀπὸ τοῦ Πλάτωνος μέχρι τοῦ Πλωτίνου, διὰ μέσου τοῦ Ἀριστοτέλους (καὶ μάλιστα, ἐν τινι μέτρῳ, διὰ μέσου τῶν Στωϊκῶν), δὲν ἔχουν τίποτε τὸ τυχαῖον, τίποτε τὸ ἐνδεχόμενον, τίποτε τὸ ὁποῖον νὰ πρέπη νὰ θεωρηθῆ ὡς στιγμιαία προτίμησις τοῦ φιλοσόφου. Διαγράφουν τὸ ὄραμα, τὸ ὁποῖον παρέχει εἰς ἑαυτὴν μία συστηματικὴ νόησις, περὶ τοῦ καθολικοῦ γίνεσθαι, ὅταν καθορᾷ αὐτὸ μέσῳ εἰκόνων τῆς ροῆς αὐτοῦ ληφθεισῶν κατ' ἀραιὰ διαστήματα »¹. Κατὰ ταῦτα, ἡ Ἰδέα εἶναι ἀχρονοποίησις τοῦ χρόνου, καθ' ὅσον ἀντιπροσωπεύει μέρος αὐθαιρέτως ἀπομονούμενον τῆς χρονικῆς συνεχείας, τὴν ὁποίαν ὀνομάζομεν διάρκειαν. Τὸ μερικὸν τοῦτο ἐξωχρονικὸν δὲν παύει νὰ προβάλλεται ἐπὶ χρονικοῦ βάθους, διότι οὕτω μόνον ἐξασφαλίζεται ἡ χαρακτηρίζουσα αὐτὸ χρονικὴ σταθερότης, ἧτις, ἀντὶ νὰ καταλύεται, ὡς ἐκ τῆς αὐτοχρόνου θεωρήσεως σκοποῦ καὶ σχεδίου, ἀποτελούντων, αὐθαιρέτως ἴσως, δύο χρονικὰ ὁρόσημα, ἐξ ὧν τὸ μὲν, ἀνήκον εἰς τὸ παρόν, προβάλλεται ἐπὶ τοῦ μέλλοντος, τὸ δέ, ἀνήκον εἰς μέλλον τετελεσμένον, λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἐν τῷ παρόντι, ἀκριβῶς, ὡς ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου, ἀποβαίνει διαρκῆς ἰδιότης τοῦ ἐκάστοτε ἀπομονουμένου δεδομένου.

Ἡ τοιαύτη θεώρησις τῆς πραγματικότητος εἶναι, ὡς εἶδομεν, κατὰ τὸν Bergson, ἀποτέλεσμα τῆς νοητικῆς τάσεως ὅπως πᾶσα θεωρητικὴ διεργασία λαμβάνη χώραν ἐν ὄψει ἐνὸς πρακτικοῦ σκοποῦ. Ἐπειδὴ ὁμως ὁ πρακτικὸς δαμασμὸς τῆς πραγματικότητος εἶναι δυνατὸς μόνον ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς συλλήψεως καιρίων τινῶν ἀπόψεων αὐτῆς, ἡ θεωρητικὴ δραστηριότης τῆς νοήσεως ἀκολουθεῖ συνεπῶς ἀνάλογον πορείαν. Ἀρκεῖται δηλαδή, ἀψηφοῦσα τὴν διαρκειακὴν φύσιν τῆς πραγματικότητος, εἰς τὸ νὰ διακρίνη ὠρισμένας καιρίας αὐτῆς ἀπόψεις, τὰς ὁποίας ἀνάγει εἰς αὐθυπάρκτους καὶ αὐθυποστάτους ἐπὶ μέρος πραγματικότητος, διαφερούσας πρὸς ἀλλήλας καὶ πρὸς τὸ ἐξ οὗ προέρχονται καὶ εἰς ὃ κοινῶς ἀνήκουν πραγματικόν, χάρις εἰς τὴν τεχνητῶς καὶ νοητικῶς μόνον ἀναγνωριζομένην καὶ εἰς ταύτας καὶ εἰς ἐκεῖνο, ἀσυνέχειαν. Συνεπῶς, τὰ συμπεράσματα τῆς ἑλληνικῆς, κατ' ἐξοχὴν δέ, τῆς πλατω-

εἰς τὰ διάφορα μεργασονικὰ συγγράμματα, συνυπάρχουν ὁμως καὶ συνεξετάζονται ἐν L'evol. créatrice, συγγράμματι τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὴν πλέον ὀλοκληρωμένην ἐκθεσιν τῆς μεργασονικῆς φιλοσοφίας.

1. L'evol. créatrice, σσ. 761-762.

νικῆς φιλοσοφίας εἶναι τρόπον τινὰ τὰ ἀναγκαῖα προϊόντα μιᾶς συστηματικῆς θεωρητικῆς κατεργασίας τοῦ ὑπὸ τῆς πραγματικότητος προσφερομένου ὕλικου. Τοιαύτης οὔσης τῆς νοητικῆς δραστηριότητος καὶ τῆς ἐν γένει μεθόδου τὴν ὁποίαν αὕτη μετέρχεται, ὅσάκις ἡ νόησις ἀφευθῆ ἔλευθέρα νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν φυσικὴν αὐτῆς, σύμφωνον πρὸς τοῦ πρακτικοῦ βίου τὰς ἀνάγκας, κλίσιν, θὰ καταλήξῃ ἀναγκαστικῶς πάντοτε εἰς τὰ αὐτὰ συμπεράσματα, εἰς τρόπον ὥστε, εἴαν, καὶ σήμερον ἔτι φιλοσοφήσωμεν, ὑπὸ τὰς περιστάσεις καὶ κατὰ τὸν τρόπον καθ' ὃν ἐφιλοσόφησαν οἱ Ἕλληνες, « θὰ ἐπανεύρωμεν, χωρὶς νὰ πορασθῆ ἀνάγκη νὰ γνωρίζωμεν αὐτὰ ἐκ τῶν προτέρων, τοιαῦτα ἢ τοιαῦτα ἐκ τῶν γενικῶν των συμπερασμάτων, ἐν ᾧ μέτρῳ ἀκριβῶς θὰ ἐμπιστευθῶμεν εἰς τὸ κινηματογραφικὸν ἔνστικτον τῆς ἡμετέρας νοήσεως »¹.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω διαπιστώσεων προκύπτει ὅτι: ἀφ' ἑνός, τὸ κινηματογραφικὸν ἔνστικτον τῆς νοήσεως, ἐστραμμένης πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς πρακτικῆς ἐπὶ τοῦ πραγματικοῦ ἐπιδράσεως² καὶ πρὸς αὐτὴν ἀντιστοιχοῦν, εἶναι πανίσχυρον καὶ ὅταν ἔτι πρόκειται περὶ θεωρητικῆς συλλήψεως, ὅποτε, ἐξ ἄλλου, αἱ δυσκολίαι καθίστανται αὐτόχρονα ὀλιγώτερον ἀνυπέρβλητοι. Ἀφ' ἑτέρου, ἡ ἀπὸ τῆς χρονικῆς διαρκείας ἀπομόνωσις ὠρισμένων ὄψεων τοῦ πραγματικοῦ παρέχει μὲν εἰς τὴν νόησιν ἡλλοιωμένην ἐκείνου εἰκόνα, ἀλλὰ καὶ θεμέλια σταθερώτερα πρὸς περαιτέρω ἀντικειμενικὴν, πέραν περιστασιακῶν προσδιοριστικῶν κατηγοριῶν, ἀφηρημένην ἀντίληψιν τῆς πραγματικότητος. Τέλος, ἡ ἀπὸ τοῦ Πλάτωνος καὶ ἐντεῦθεν διανόησις, τὴν αὐτὴν ἀκολουθήσασα πρὸς ἐκεῖνον μέθοδον, φυσικὸν καὶ ἀναγκαῖον ἦτο νὰ καταλήξῃ εἰς συμπεράσματα ἀνάλογα πρὸς τὰ ἰδικά του, εἰς γενικὰς τοῦλάχιστον γραμμάς. Τοῦ κανόνος τούτου δὲν ἐξαιρεῖται, τῆς δὲ ὑποχρεωτικῆς τρόπον τινὰ ταύτης κατευθύνσεως δὲν ἀπαλλάσσεται οὔτε αὕτη ἡ καντιανὴ φιλοσοφία, ἣτις τόσον ἐνεργῶς ἐζήτησε νὰ πλήξῃ τὴν ἐκ παραδόσεως μεταφυσικὴν, χωρὶς, κατὰ τὸν Bergson, νὰ κατορθώσῃ νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τῆς αὔλακος τὴν ὁποίαν φυσικὸν ἦτο νὰ διανοίξουν οἱ ἀρχαῖοι καὶ δὴ ὁ Πλάτων, ν' ἀκολουθήσουν δὲ κατ' ἀνάγκην καὶ οἱ ἐπὶ τῶν παραδεδομένων τύπων τῆς διανοήσεως μεταγενέστερον φιλοσοφήσαντες, τοῦτο

1. L'evol. créatrice, σ. 762.

2. Ἡ τοιαύτη ἰδέα μιᾶς πρακτικῆς καὶ « ὠφελιμιστικῆς » νοητικῆς δραστηριότητος ἀποτελεῖ βασικὸν δόγμα τοῦ πραγματισμοῦ. Ἐὰν ὁ Bergson ἐνστερνίζεται αὐτήν, τοῦτο πράττει χάριν διατυπώσεως ἐναργεστέρως ἀντιθέσεως μεταξὺ νοητικῶν καὶ ἐνορατικῶν δεδομένων.

δὲ διότι, μία καλῶς οἰκοδομηθεῖσα μεταφυσική, καὶ ἂν εἰσέτι δὲν γίνε-
ται, ὑπὸ τινος ὄρου ἀποδεκτῆ, δὲν παύει οὔσα ἔγκυρος ὡς πνευματι-
κὸν οἰκοδόμημα.

Τοῦ Kant λοιπὸν ὁ πλατωνισμὸς εἶναι ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει
καταφανής, συμφώνως πρὸς τὴν μπερσονικὴν ἀντίληψιν. Ἰδίως εἰάν
ἀντικαταστήσωμεν ὠρισμένας καντιανὰς ἐννοίας ἢ ὠρισμένους καντια-
νοὺς ὄρους, διὰ τῶν παραδεδομένων ἀντιστοιχῶν των ἢ τῶν ὄρων τοὺς
ὁποίους ἐπὶ τούτῳ ἀντικατέστησαν, ἡ δομὴ τῆς καντιανῆς σκέψεως ἀνα-
δεικνύεται ὡς αὐτῇ αὐτῇ ἡ δομὴ τῆς πλατωνικῆς ἰδεοθεωρίας. Πρά-
γματι, « ἔχομεν ἔτι καὶ σήμερον τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἡ καντιανὴ κριτικὴ
ἔχει ἐφαρμογὴν ἐπὶ πάσης μεταφυσικῆς καὶ ἐπὶ πάσης ἐπιστήμης. Εἰς
τὴν πραγματικότητά, ἔχει ἐφαρμογὴν προπάντων ἐπὶ τῆς φιλοσοφίας τῶν
ἀρχαίων, ὡς ἐπίσης καὶ ἐπὶ τῆς μορφῆς — ἀρχαίας ἐπίσης — τὴν ὁποίαν
οἱ νεώτεροι διετήρησαν εἰς τὴν σκέψιν των. Ἰσχύει ἐναντίον μιᾶς μετα-
φυσικῆς ἰσχυριζομένης ὅτι δύναται νὰ παράσχη εἰς ἡμᾶς σύστημα
ἐνιαῖον καὶ ἀποτελούμενον ἐκ πραγμάτων μόνον, ἐναντίον μιᾶς ἐπι-
στήμης ἣτις θὰ ἦτο σύστημα ἐνιαῖον σχέσεων, τέλος ἐναντίον μιᾶς ἐπι-
στήμης καὶ μιᾶς μεταφυσικῆς ἐμφανιζομένων μὲ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν
ἀπλότητα τῆς πλατωνικῆς θεωρίας τῶν Ἰδεῶν ἢ ἐνὸς ἑλληνικοῦ ναοῦ.
Ἐὰν ἡ μεταφυσικὴ ἀξιοῖ ν' ἀποτελεσθῇ ἐξ ἐννοιῶν τὰς ὁποίας κατεί-
χομεν πρὸ αὐτῆς..., καθίσταται τεχνητῇ, ὡς πάντα τὰ ἔργα τῆς καθα-
ρᾶς διανοίας¹. Ἐὰν δὲ ἡ ἐπιστήμη εἶναι καθ' ὀλοκληρίαν ἔργον ἀνα-
λύσεως ἢ παραστάσεως ἐννοιακῆς, εἰάν ἡ ἐμπειρία δὲν πρόκειται νὰ χρη-
σιμεύσῃ εἰμὴ ὡς ἐπαλήθευσις εἰς « διαυγεῖς ἰδέας », εἰάν ἀντὶ ν' ἀναχω-
ρήσῃ ἐξ ἀπλῶν ἐνοράσεων... ἀξιοῖ νὰ εἶναι μία ἀπέραντος μαθηματικὴ
ἐπιστήμη, ἐν ἐνιαῖον σύστημα σχέσεων τὸ ὁποῖον φυλακίζει τὴν ὁλό-
τητα τοῦ πραγματικοῦ ἐντὸς δικτύου ἐκ τῶν προτέρων συναρμολογη-
θέντος, καθίσταται γνῶσις καθαρῶς σχετικὴ ὡς πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην
διάνοιαν. Ἐπισταμένη ἀνάγνωσις τῆς « Κριτικῆς τοῦ καθαροῦ λόγου »
θὰ δείξῃ ὅτι, διὰ τὸν Κάντ, ἡ ἐπιστήμη ἐν γένει εἶναι τὸ εἶδος τοῦτο
τῆς καθολικῆς μαθηματικῆς ἐπιστήμης, καὶ ὅτι, δι' αὐτόν, ἡ μετα-
φυσικὴ εἶναι ὁ μόνος μετασκευασθεὶς οὗτος πλατωνισμὸς. Διὰ νὰ
εἴπωμεν τὴν ἀλήθειαν, τὸ ὄνειρον μιᾶς καθολικῆς μαθηματικῆς ἐπι-
στήμης δὲν εἶναι πλέον, καθ' ἑαυτό, εἰμὴ ἐπιβίωσις τοῦ πλατωνι-
σμοῦ. Ἡ καθολικὴ μαθηματικὴ ἐπιστήμη εἶναι ἐκεῖνο εἰς τὸ ὁποῖον
καταλήγει ὁ κόσμος τῶν Ἰδεῶν, ὅταν ὑποτεθῇ ὅτι ἡ Ἰδέα συνίσταται

1. Ὑπογραμμίζομεν ἡμεῖς.

εἰς μίαν σχέσιν ἢ εἰς ἓνα νόμον, οὐχὶ δὲ πλέον εἰς τι ἀντικείμενον »¹.

Οὕτω, κατὰ τὸν Bergson, ἡ « κοπερνικιανή » ἐπανάστασις τοῦ Kant ἐν τῷ πεδίῳ τῆς φιλοσοφίας εἶναι ὅλως περιορισμένης ἐκτάσεως, ἀφοῦ ἀναφέρεται μόνον εἰς τὰ ὑλικά τὰ ὅποια ἡ νόησις μεταχειρίζεται πρὸς οἰκοδόμησιν τοῦ μεταφυσικοῦ της ἀρχιτεκτονήματος, ὄχι ὁμως καὶ εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ ἀρχιτεκτόνημα, ἐν σχέσει πρὸς τὸ παρελθόν. Αἱ ἐπελθοῦσαι μεταβολαὶ εἶναι ἄνευ πραγματικῆς σημασίας, ἐφ' ὅσον ἐπιφέρονται ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ ἀμεταβλήτου μεταφυσικοῦ πλαισίου. Συγκεκριμένως, ἡ καντιανὴ κριτικὴ δὲν ἦτο δυνατόν κἂν ν' ἀποτελέσῃ ριζικὴν μεταβολὴν τοῦ μεταφυσικοῦ τρόπου τοῦ διανοεῖσθαι, ἐφ' ὅσον δὲν ἐγκατέλειπε τὴν παραδεδομένην ἔννοιαν τοῦ a priori, ἂν ὄχι ἀναφορικῶς τόσον πρὸς τὰς νοητικὰς κατηγορίας, τοῦλάχιστον πρὸς τὰς ἐννοίας τοῦ χρόνου καὶ τοῦ χώρου. Ἐπανάστασιν πραγματικὴν φιλοδοξεῖ ὁ Bergson νὰ ἐπιφέρῃ ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ διὰ τῆς ἀνατροπῆς τῶν καθιερωμένων ἀντικειμενικῶν νοοκρατικῶν πλαισίων καὶ τῆς στροφῆς τῆς νοητικῆς δραστηριότητος πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῶν ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς ὑποκειμενικῆς ἐμπειρίας προερχομένων βιωμάτων. Αἱ καντιαναὶ κατηγορίαι δὲν ἐμποδίζουν τὴν ἐκ παραδόσεως ἀντίληψιν τῶν μεταφυσικῶν δεδομένων. « Ὁλόκληρος ἡ Κριτικὴ τοῦ καθαροῦ Λόγου καταλήγη εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ σαφὲς ὅτι ὁ πλατωνισμός, παράνομος ἐὰν αἱ Ἰδέαι εἶναι πράγματα, καθίσταται νόμιμος ἐὰν αἱ Ἰδέαι εἶναι σχέσεις, καὶ ὅτι ἡ ὀλοκληρωμένη ἔτοιμος Ἰδέα, ἀπαξ ἀναχθῆ οὕτω ἐκ τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὴν γῆν, εἶναι ἀληθῶς, ὡς ἤθελε τοῦτο ὁ Πλάτων, τὸ κοινὸν βᾶθρον τῆς διανοίας καὶ τῆς φύσεως. Ὁλόκληρος ὁμως ἡ Κριτικὴ τοῦ καθαροῦ Λόγου βασιζέται ἐπίσης ἐπὶ τοῦ αἰτήματος ὅτι ἡ διάνοια ἡμῶν εἶναι ἀνίκανος δι' ἄλλο τι ἐκτὸς τοῦ νὰ πλατωνίζῃ, ἤτοι νὰ χύνη πᾶσαν δυνατὴν ἐμπειρίαν εἰς προϋπάρχοντας τύπους »². Τοιοῦτοι τύποι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ νοηθοῦν εἰμὴ ὡς ὑπάρχοντες ἐκτὸς παντὸς χρονικοῦ καταναγκασμοῦ, ὅπερ ἀκριβῶς ἐπιτρέπει εἰς αὐτοὺς νὰ ἐπιβιοῦν ἔξω πάσης διαρκειακῆς γενετικῆς ἢ ἐξελικτικῆς συνεχείας, ὡς αὐτοτελῆ καὶ αὐθύπαρκα μεμονωμένα σταθερὰ σημεῖα ἀναφορᾶς.

Τοῦτο ἐνέχει ἀναντίρρητον σπουδαιότητα διὰ τὴν προσπάθειαν ἐντάξεως τῶν Ἰδεῶν ἐντὸς τῆς διαρκειακῆς συνεχείας, ἐνταξιν τὴν ὁποίαν ἀποκλείει ἡ θεώρησις αὐτῶν ὡς αὐθύπαρκτων καὶ ἡ ὡς ἐκ τούτου ἀντίληψις τῆς χρονικότητος ὡς ἀσυνεχοῦς. Αἱ Ἰδέαι ἢ Μορφαὶ ἀπο-

1. Introd. à la Métaph., IX, σελ. 1428 - 1429.

2. Αὐτόθι, σ. 1429.

τελοῦν ἀναμφισβητήτως, διὰ τὴν πλατωνικὴν φιλοσοφίαν, « τὸ σύνολον τῆς νοητῆς πραγματικότητος, ἥτοι τῆς ἀληθείας, καθ' ὅσον ἀντιπροσωπεύουν, ὅλαι ὁμοῦ, τὴν θεωρητικὴν ἰσορροπίαν τοῦ ὄντος. Ὡς πρὸς τὴν αἰσθητὴν πραγματικότητα, αὕτη εἶναι ἀπεριόριστος ταλάντευσις ἔνθεν καὶ ἔνθεν τοῦ τοιούτου σημείου ἰσορροπίας »¹. Ἡ σημασία τῆς ἀπομονώσεως τῶν ἰδεῶν ἀπὸ τῆς πραγματικότητος μεταβάλλει ἄρδην τὴν περὶ αὐτῆς ἀντίληψιν ἐν σχέσει πρὸς τὴν διαρκειακὴν συνέχειαν τὴν ὁποίαν τείνει γὰ καταλύσῃ ὡς ἀντικείμενον τῆς νοήσεως. Οὕτω, ἐνῶ ἡ πραγματικότης, ὑποκειμενικὴ καὶ ἀντικειμενικὴ, συμφύρεται εἰς μίαν διαρκῆ ροὴν διὰ τὴν συνείδησιν, ἡ νόησις, πρὸς διευκόλυνσιν τῶν διεργασιῶν τῆς, διαστρέφει τὸν ἐξελικτικὸν διαρκειακὸν ἄξονα, διασπῶσα αὐτὸν διὰ τῆς διακρίσεως, κατὰ μῆκος αὐτοῦ, ὠρισμένων καιρίων σημείων τὰ ὁποῖα ἐξαίρει, ἐνῶ ταυτοχρόνως σχηματίζει, ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν, νέον ἄξονα ὀρθολογικόν, ὅστις προβάλλεται στατικῶς ὡς βᾶθρον τῆς νοητικῆς δραστηριότητος. Ὡς ἐκ τούτου, ἡ πραγματικότης διασπᾶται εἰς νοητὴν καὶ αἰσθητήν, τῆς μὲν νοητῆς ἀποτελούσης τὸν ἀμετάβλητον πυρῆνα τῶν ἀντικειμένων τῆς νοήσεως, τῆς δὲ αἰσθητῆς ἀπωθουμένης εἰς ἐπίπεδον ἀνεπαρκοῦς αὐτοτελείας, ἐφ' οὗ νοεῖται ἐφεξῆς ὡς παραλλακτικὴ καὶ ἀλλοιωτικὴ ἐξωτερικὴ τάσις πρὸς μεταβολὴν τοῦ σταθεροῦ τύπου τοῦ ἄξονος τῶν νοητικῶν ἀντικειμένων, ἥτοι ὡς κατάπτωσις μιᾶς πρωταρχικῆς οὐσίας. Ἀπὸ τὴν « παραμορφωτικὴν » ταύτην ἀντίληψιν ζητεῖ ὁ Bergson ν' ἀπαλλάξῃ τὴν φιλοσοφίαν δι' ἀναζητήσεως τοῦ ἀμέσου συνειδησιακοῦ δεδομένου, ἥτοι τῆς διαρκείας, χάρις εἰς μίαν ἀνασύνταξιν καὶ ἀνασύνθεσιν τῶν μέχρις αὐτοῦ ἐπικρατησασῶν μεταφυσικῶν ἀντιλήψεων.

Εἰς τὴν διαφορὰν τῶν ἀντιλήψεων περὶ τῆς θέσεως τῆς Ἰδέας ἐν τῷ χρόνῳ ὀφείλονται αἱ διάφοροι συνέπειαι τῆς φιλοσοφικῆς θεωρήσεως τοῦ χρόνου ἐν σχέσει πρὸς τὴν αἰωνιότητα ἀφ' ἑνός, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῆς φιλοσοφικῆς θεωρήσεως τῆς διαρκείας. « Εἰς ὅποιον ἐγκαθίσταται ἐν τῷ γίνεσθαι, ἡ διάρκεια ἐμφανίζεται ὡς αὐτὴ αὕτη ἡ ζωὴ τῶν πραγμάτων, ὡς ἡ θεμελιώδης πραγματικότης. Αἱ μορφαί, τὰς ὁποίας τὸ πνεῦμα ἀπομονώνει καὶ ἐναποθηκεύει ἐντὸς ἐννοιῶν, δὲν εἶναι τότε εἰμὴ ὄψεις ληφθεῖσαι ἐπὶ τῆς μεταβαλλομένης πραγματικότητος. Εἶναι χρονικαὶ στιγμαὶ ἐπιλεγεῖσαι κατὰ μῆκος τῆς διαρκείας καί, ἐπειδὴ ἀκριβῶς ἐκόπη τὸ νῆμα τὸ ὁποῖον τὰς συνέδες πρὸς τὸν χρόνον, δὲν διαρκοῦν πλέον. Τείνουν εἰς σύγχυσιν πρὸς τὸν ἴδιον αὐ-

1. L'évol. créatrice, σ. 763.